
ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ

ON EURIPIDES' *IPH. TAUR.* 369 ff. *

Euripidis fabulae recogn. J. Diggle, t. II, Oxford 1981 (O.C.T.):

Ἄιδης Ἀχιλλεύς ἦν ἄρ', οὐχ ὁ Πηλέως,
ὄν μοι προτείνας πόσιν ἐν ἀρμάτων ὄχοις 370
ἐς αἰματηρὸν γάμον ἐπόρθμευσας δόλωι.

369 Ἀχιλλεύς] ἐκεῖνος Haslam 370 προτείνας Badham: προσεῖπας L: cf. Hel. 28
<μ> ὄχοις Nauck

1. In his laconic note (*AJPh* 88, 1977, 246) Dr M. Haslam proposing—tentatively—the emendation of v. 369 states briefly: «Ἀχιλλεύς is surely an intrusive gloss. Read ἐκεῖνος?».

2. No answer is given to the queries: a) Why is Ἀχιλλεύς an «intrusive gloss»? b) Why should we read «ἐκεῖνος»? c) What will result from the new text (construction, meaning)? d) How such a drastic change did occur without any sign in the MSS tradition?

3. In an article in the same journal (101, 1980, 47-49) Prof. M. Marcovich discussed the proposed emendation. He notes (p. 47): «I am unable to parallel the juxtaposition *Hades Achilles*. Either Ἄιδης or Ἀχιλλεύς is out of order». With this statement he answers—though incompletely—question *a*. He proposes Ἄιδου δ' Ἀχ..., rejecting ἐκεῖνος of query *b*. No answer is given to queries *c* and *d*.

4. I am fairly certain that the text is eminently Greek and in no need of emendation. The reasons:

I. If we accept ἐκεῖνος instead of Ἀχιλλεύς, the pronoun must be understood either a) as referring to Ἄιδης (= Ἄιδης ἐκεῖνος = that damned Hades), in which case another subject or another predicate should

*This note was originally sent to the editor of the *AJPh* but although the author, following the editor's instructions, corresponded with the scholars involved he found it impossible to publish it for «any further contribution to a problem which seems insoluble will provoke criticism which we would have to print, in order to be fair». (letter 22-9-81). It surely would be a bitter experience if a scholar could not publish his opinion because criticism would be provoked [Ed].

be provided for "Αιδης ἐκεῖνος, or b) as subject to ἦν with "Αιδης as its predicate, while οὐχ ὁ Πηλέως may function as a second subject or a second predicate. In this case, ἐκεῖνος substitutes Ἀχιλλεύς and should be considered as an «intrusive gloss» in its turn.

II. If we accept the genitive "Αιδου of Marcovich, then Ἀχιλλεύς necessarily becomes the subject of ἦν, "Αιδου a predicative genitive (Ἀχιλλεύς ἦν ἄρα "Αιδου), possessive or indicating the descentance from someone, equivalent to an adjective (Ἀιδεῖος or χθόνιος=belonging to or son of Hades)¹. In this case the original "Αιδης of the MSS tradition is understood as predicate, and the emendation becomes unnecessary. Besides, the following οὐχ ὁ Πηλέως should also be emended to a metrically tolerable οὐ (γε) Πηλέως, owing to its paratactic - antithetical construction.

5. In any case, with this emendation, Ἀχιλλεύς, eventually also ἐκεῖνος, is understood as the subject of the sentence and this is correct in my view. And if we accept the text as we have it through the MSS tradition by reinstating προσεῖπας (LP)—which should be «corrected» slightly to προσείπας² (=having proposed or nominated)—then "Αιδης stands at the beginning of the verse as an expressive predicate: Ἀχιλλεύς ἄρα, ὄν, σὺ, πάτερ, προσείπας μοι πόσιν, ἐπόρθμευσάς (με) δόλω ἐς αἵματηρὸν γάμον ἐν ἑταίροις ἀρμάτων, ἦν ἄρα "Αιδης (=Death, not the son of Death or he who belonged to Death), οὐκ ἦν ὁ Πηλέως (υἱός): or Ἀχιλλεύς ἦν ἄρ' "Αιδης, οὐκ (ἦν) ὁ Πηλέως υἱός, ὄν (Πηλέως υἱὸν and not "Αιδην), σὺ πάτερ, προσείπας μοι πόσιν ἐπόρθμευσάς με δόλω etc.³).

1. See Kühner-Gerth, *Gr. Gr.* II, 1, 371-2 (§418, 1b) τοῦτο Πεισάνδρου ἦν τὸ χωρίον (Lys. 7, 4); ἐγένετο Μεσσήνη Λοκρῶν (Thuc. 5,5) etc.

2. The form seems rather vernacular or dialectal (Doric, Ionic?) and is already attested in Euripides (*Cycl.* 101). This slight correction has been already proposed by D. N. Bernardakis (Δ. Ν. Βερναρδάκης) in vol. 3 of his edition of Euripides (*Ἐὐριπίδου Δράματα*, τόμ. 3), Athens 1903, p. 279; he rejects προσεῖπας (Herw.), προτεινάς (Badh.); «τοῦ πρώτου ἀορίστου εἶπα σώζονται ἅπαντες σχεδὸν οἱ χρεωδέστεροι τύποι ἐν ἀπάσαις ταῖς ἐγκλίσεσι καὶ δὴ ἐν τῇ μετοχῇ...». Participle also is contemplated by F. G. Schöne and H. Köchly (προσειπας, with reference to Plato *Phaedr.* 230 d), in vol. 2, p. 370 of their *Ausgewählte Tragödien des Euripides*, Berlin 1894), as well as in *Iph. in Taur.*, ed. by M. Platnauer, Oxford 1938, 81 (he rejects προσεῖπας as «impossible. Hartung's προειπών is possible, but Badham's προτεινάς... is better, though not so good as Bothe's προσείπας...» (!). J. N. Hartung, *Eur. Iph. in Taur.* has introduced his conjecture into the text (Comment. on p. 18). For the expansion of εἶπα see Kühner-Blass, *Gr. Gr.* I, 1, 422-3.

3. There is probably also a kind of attraction here: cf. Eur. *Med.* 1339 οὐκ ἔστιν ἦτις τοῦθ' ἂν Ἑλληνίς γυνή ἔτλη... (=οὐκ ἔστι γ. Ἑ. ἦτις ἔτλη ἂν τοῦτο); Soph. *Aj.* 1044

With this construction "Αιδης—οὐχ ὁ Πηλέως (υἱός) in the crucial first sentence is preserved. The difference becomes clear if we invert the antithesis: 'Αχ. ἄρα, ὅν σὺ etc. ἦν ὁ Πηλέως υἱός οὐκ ἦν (ὁ) "Αιδης, which is impossible.

6. To consider "Αιδης as subject, 'Αχιλλεύς and οὐχ ὁ Πηλέως (υἱός) as predicates is absurd. In the first place, it is impossible to connect ὅν, σὺ, πάτερ, προσείπας μοι πόσιν ἐπόρθμευσάς με δόλω... with "Αιδης, because Agamemnon could not so bluntly promise death to his daughter; secondly, if he actually had made such a proposition, no δόλος was involved: Iphigeneia would know beforehand why she was invited to Aulis (with her mother's help she could have avoided the dreadful confrontation). Πόσιν is a key word, predicative to ὅν, the object of προσείπας, which specifies the meaning of both Achilles and Hades of the former verse. Achilles should have been the promised πόσις; instead, Hades has become the actual one.

7. Modern commentators or translators offer diverging opinions or ambiguous translations. From what I have been able to review¹ "Αιδης appears as: a) *subject* of the sentence in W. Bauer's *Kommentar* (zu *Iph. Taur.*), München 1914: «der Tod also ist (zu 351) der Achilles (mein Bräutigam), nicht des Peleus Sohn»: b) *predicate*: L. Parmentier—H. Grégoire, *Euripide* (Coll. Budé), Paris 1925, «il était donc Hadès, et non je fils de Pélée l' Achille que tu m'as proposé pour époux»²: c) *ambiguous*: A.S. Way (*Loeb*): «Hades the Achilles was not Peleus' son», where the article before Achilles may point to Hades as predicate. Εὐριπίδου, 'Ιφιγένεια ἢ ἐν Ταύροις, transl. by N. Kyparissis, Athens 1916, «ἦταν λοιπὸν ὁ 'Αχιλλεύς ὁ "Αιδης», where ὁ 'Αχ. at the beginning of the sentence—as against the word-order in Euripides—very likely is understood as subject. Δ. Ν. Γουδῆ, 'Ιφιγένεια ἐν Ταύροις—'Ιφιγένεια ἐν Αὐλίδι, Athens 1973, p. 438 «ὁ "Αιδης λοιπὸν, οὐχὶ ὁ υἱὸς τοῦ Πηλέως ἦτο ὁ 'Αχ. τὸν ὀποῖον...» (in maintaining the word-order of Euripides the editor gives the impres-

τίς δ' ἔστιν ὄντιν' ἄνδρα προσλεύσσεις στρατοῦ; (=τίς δ' ἔστιν ὁ ἄνθρωπος (οὗτος) τοῦ στρατοῦ, ὅν πρ. ?) or perhaps better τίς ἔ. ὁ ἄ. οὗτος ὅν λείψσεις πρὸς στρ. (=coming from the direction of the camp)? *Ant.* 1156 οὐκ ἔσθ' ὀποῖον στάντ' ἄν ἀνθρώπου βίον/οὐτ' αἰνέσχιμ' ἄν οὔτε μεμψάμιην ποτέ (=οὐκ ἔ. στάς βίος ἄ. ὄν...); cf. Kühner-Gerth, *Gr. Gr.* II, 2, 417.

1. I would like to thank my former assistant Mrs Efe Toufexis for the additional research she has done for me.

2. The translators have omitted the article before «fils» although it is needed here: they certainly wanted to underline the predicative character of the word.

sion that he considers Hades as the subject). A. B. England, London 1960, p. 167, refers to the translation of H. Weil («il était donc Pluton et non le fils de Pélée cet Ach. que...»), where «cet Achille» of Weil seems to be considered as subject¹.

8. The difficulty in understanding this construction lies, in my opinion, in the individualization of proper names and the non-obligatory presence of the determinative article before them in ancient Greek: e.g. Eur. *IT* 349 δοκοῦσ' Ὀρέστην μηκέθ' ἥλιον βλέπειν: 356 Ἑλένην ἀνήγαγ', etc., but *ib.* 358 τὴν ἐνθάδ' Ἀῦλιν ἀντιθεῖσα τῆς ἐκεῖ, etc.

For *IT* 369 one cannot exclude that "Αἰδης²; may have been understood as accompanied by the article (crasis), because no difference in spelling (or metre) would result. The same is not valid for *Achilles* for metrical reasons.

9. In a general way, a predicate without article confers a broader identity to the subject: ὁ Σαμφόραξ ἐστὶν ἵππος. Ὁ ἵππος ἐστὶ ζῶον; but οὗτός ἐστιν ὁ (ἐμὸς) ἵππος etc. is clearly different. Moreover, in cases of individualization of both terms it seems difficult to say which one is the subject or the predicate. This is especially clear not only if an article stands before them, but also if other words of individualization (οὗτος, ἐκεῖνος, τίς interrog. etc.) substitute the proper name or the substantive³. Let us look at some cases from Aristoph. *Pax*: 181 τουτὶ τί ἐστὶ τὸ κακόν; 185 τί σοί ποτ' ἔστ' ὄνομα; 187 πατήρ δέ σοι τίς ἐστίν; In these, the most likely construction seems to be: τουτὶ τὸ κακόν (subj.) ἐστὶ τί, (=pred.; it confers a quality). In the other two cases, ὄνομα and πατήρ seem to be the predicates, τί and τίς the subjects. The reason seems to be that ὄνομά ἐστὶ σοί and πατήρ ἐστὶ σοί correspond to the verbal predicates (κατηγόρημα): σὺ δ' ὀνομάζῃ τί; σὺ δὲ γεγέννησαι ἐκ τίνος³ This becomes clearer in cases in which ὄνομα is accompanied by the real noun: *Od.* VII 54 Ἀρήτη δ' ὄνομ' ἐστὶν ἐπώνυμον (=αὕτη ἐπονομάζεται Ἀ.); *Hdt.* 3,85 τῷ ὄνομα ἦν Ὀιβάρης; *Xen. An.* 1, 5, 4 ὄνομα δ' αὐτῆ (sc. τῆ πόλει) ἦν Κορσωτή.

1. Although he refers to *Iph. in Aul.* 461 "Αἰδης νιν ὡς ἔοικε νυμφεύσει τάχα, where "Αἰδης is subject.

2. Cf. H. W. Smyth, *Greek Grammar*, Cambr., Mass., 1920, § 1239 αὕτη (=τοῦτο) ἀρίστη διδασκαλία; τοῦτ' ἐστὶν ἡ δικαιοσύνη, where αὕτη and τοῦτο function as predicates.

3. Even in MGreek if you say ὁ μικρὸς (αὐτός) εἶναι ὁ Γιάννης, you consider Γιάννης as predicate. For the MGreek cases see Ἀχιλλεύς Τζάρτζανος, *Νεοελληνικὴ Σύνταξις*², Ἀθήναι 1946, 40: ὁ ποιητὴς εἶναι ὁ μεγάλος πατριώτης; ἐσὺ εἶσαι ὁ Μπαρμπα-Δημήτριος; Αὐτὴ εἶναι ἡ Λάρισα.

Here *ὀνομά ἐστιν* (*ῆν*) is clearly a predicate, because it constitutes a general concept which serves as a qualification to the proper names and can, at the same time, be substituted by a verbal predicate (*ὀνομάζεται, ὀνομάζετο*)¹.

10. On the other hand, it is a known fact that verbs meaning *λέγεσθαι, καλεῖσθαι, ὀνομάζεσθαι* and the like function as copulae and admit a predicate². Accordingly, the same sentences correspond to *οὗτος ὀνομάζετο* 'O.; *αὕτη ὀνομάζεται* 'A.; *αὕτη ἡ πόλις ὀνομάζεται* K., where the proper or place-name is the predicate³.

On these premises we could try to test our findings by substituting 'Αἰδης or 'Αχιλλεύς by *ὀνομα* and see the results: "Αἰδης ῆν ἄρ' ὀνομ' αὐτῶ, οὐ (τὸ) Πηλέως υἱοῦ (=οὗτος ἄρα ὀνομάζετο "Αι. οὐ Π. υἱὸς=οὐκ 'Αχιλλεύς); 'Αχιλλεύς ῆν ἄρ' ὀνομ' αὐτῶ οὐ (τὸ) Π. υἱοῦ (=οὗτος ὀνομάζετο 'Αχ. οὐ Π. υἱὸς=οὐκ 'Αχιλλεύς), which is absurd.

12. I hope it has become clear that "Αἰδης stands at the beginning of the sentence and of the verse as an expressive predicate meaning Death, Achilles being the subject; and that both nouns are necessary to illustrate the protest of Iphigeneia against her father: «(your) Achilles then was Death, he was not the son of Peleus, as I was given to understand, when you, my father...».

Thessaloniki

A. G. TSOPANAKIS

1. From Kühner-Gerth, *Gr. Gr.* II, 1, 45 (§ 346, 2. «Nominativ als Subjektcasus»).

2. See Kühner-Gerth, *L.c.* II, 1, 43-44 on the verbs «welche den Charakter der Kopula annehmen, indem sie gleichfalls ein prädikatives Adjektiv mit dem Subjekte verbinden und die Form dieses Adjektivs oder Substantivs mit der des Subjektes kongruieren lassen».

3. It is odd that these cases are not contemplated even in the bulky works of Kühner-Gerth II, 1, 37 ff., or of E. Schwyzer, *Gr. Gr.* 2, 26.

4. See Kühner-Gerth, *L.c.* II, 1, 44 ff.

ON ARISTOPHANES' *RANAË* 1256¹

XO. τί ποτε πρᾶγμα γενήσεται; v. 1251
 φροντίζειν γὰρ ἔγωγ' ἔχω,
 τίν' ἄρα μέμψιν ἐποίσει
 ἀνδρὶ τῷ πολὺ πλεῖστα δῆ
 καὶ κάλλιστα μέλη ποιή-
 σαντι τῶν ἔτι νῦν ὄντων†. v. 1256

v. 1256 ἔτι νῦν ὄντων RVAM; νῦν ἔτ' ὄντων U; μέχρι νυνί Meineke; ἔτι νυνί Bentley

The above lines come from a short choral interlude² inserted in the famous poetic contest between Aeschylus and Euripides. The contest is in full swing by this time and the younger of the two tragedians has just undertaken the task to prove that his rival is worthless and monotonous as a *μελοποιός*. Imminent though it may seem, the attack will be delayed for a few moments by the Chorus, who represent a sceptical audience by expressing in anticipation their doubt as to the truth of Euripides' statement. In their judgement the Chorus describe Aeschylus as the poet who in comparison with some other people has composed 'by far the most and the best songs'. Who exactly those other people are remains uncertain, because v. 1256 is demonstrably corrupt.

The manuscript tradition for v. 1256 is τῶν ἔτι νῦν ὄντων (RVAM) and τῶν νῦν ἔτ' ὄντων (U). Both readings do not meet the metrical requirements of the verse: the first exceeds a Pherecratean by one syllable, the second has a long syllable (νῦν) where a short one is needed³. Apart from the direct transmission of the text all we can rely upon for restoring the line is an ancient scholion in the Ravenna MS. (R) τῶν μέχρι νῦν ὄντων ποιητῶν. On the basis of this Meineke suggested τῶν μέχρι νυνί⁴, following an earlier emendation by Bentley τῶν ἔτι νυνί⁵. I intend to discuss briefly these two attempts at restoring the text as being more or less representative of the trends followed by other modern scholars as well⁶.

1. For valuable advice on this paper I am most grateful to Sir K. J. Dover, Prof. N. Hourmouziades and Prof. K. Tsantsanoglou.

2. The last four lines of the song (vv. 1257-60) have been bracketed by Hamaker and Meineke as merely repeating lines 1252-6.

3. Νυν (enclit.) is never found after the definite article.

4. It was adopted by Coulon and Stanford in their editions of the play.

5. It was adopted by Radermacher in his edition of the play.

6. Other emendations: τῶν ἔτι γ' ὄντων (Hermann), τῶν ἔτι καὶ νῦν (Bergk), τῶν πάρος ὄντων (Meineke).

Let us first see what the scholion has to say. Τῶν μέχρι νῦν ὄντων ποιητῶν is undoubtedly curious. In a strict sense, this cannot mean 'all poets so far', for which τῶν μέχρι νῦν ποιητῶν or τῶν μέχρι νῦν γεγονότων ποιητῶν would be the right expressions. Nor can it mean 'all poets existing today', because, in that case, one would expect τῶν ὄντων ποιητῶν or τῶν νῦν ὄντων ποιητῶν. As the scholion stands, it can only mean 'the poets who are alive up to this moment'. If so, however, why should the scholiast write τῶν μέχρι νῦν ὄντων ποιητῶν and not simply τῶν ὄντων ποιητῶν or τῶν μέχρι νῦν ποιητῶν?

The difficulty just mentioned might be avoided if one accepted Meineke's τῶν μέχρι νυνὶ in the sense of 'among all poets so far'. My objections to this emendation as well as to other aiming at a similar sense arise from the implications raised by a general comparison between Aeschylus and 'all poets so far'. Such a comparison would naturally involve not only 'earlier and contemporary tragedians'¹, one of whom is known to have been particularly admired for his μέλη², but also every single lyric poet till the end of the 5th century. Even if in an outburst of enthusiasm the Chorus spoke of κάλλιστα μέλη, they could, of course, hardly call them πολὺ πλεῖστα.

The second emendation under discussion is Bentley's τῶν ἔτι νυνί³. Radermacher, who accepts it, translates 'die schönsten im Vergleich auch zu den heutigen'. The translation, however, is not in agreement with the emendation. Κάλλιστα τῶν ἔτι νυνί is not equivalent to κάλλιστα ἔτι τῶν νυνί. In this case, ἔτι clearly sounds superfluous. What is moreover important, a comparison between Aeschylus and contemporary poets must be out of question, since the very starting-point of the play has been the acknowledgement of the fact that there were no more poets worthy of esteem.

Now, one of the common points between the manuscript tradition and the scholion is the participle ὄντων. Its position at the end of the verse, as given by the MSS, is supported by the scholion, where ποιητῶν may well be an explanatory supplement. If one assumes that ὄντων is the

1. Sophocles included, who was earlier (v. 788ff) said to have recognised Aeschylus' superiority.

2. For Phrynichus' reputation as a μελοποιός, see Ar. *Ran.* 1298ff and cf. *Vesp.* 219 μέλη... μελισιδωνοφρυνηχῆρατα, Σ RV ad Ar. *Av.* 750 Φρύνιχος..., δε ἐπὶ μελοποιίας ἔθουμάζετο. According to Ael. *VH.* 3. 8, he gained such a popularity with his μέλη that he was elected στρατηγός.

3. Cf. v. 1088 λαμπάδα δ' οὐδεὶς οἶός τε φέρειν ὑπ' ἀγυμνασίας ἔτι νυνί.

actual end of the Pherecratean required by the metre, the two preceding short syllables may possibly either constitute an adverb, as has already been suggested, or, alternatively, form one single compound verb with -όντων.

I should prefer the second solution and suggest that we read τῶν ἐπιόντων in the sense '(in comparison with) those who came (or would come) afterwards' (= τοῦτων, οἱ ἐπίοιεν). Τῶν ἐπιόντων, as a future participle, would express time future relatively to the time of the verb with which it is connected, i.e., the time of ποιήσαντι¹. Similarly, in D. 18.151, εἰς τὴν ἐπιούσαν πυλαίαν (and not ἐπελθοῦσαν or ἐπιγενομένην) is said of the 'following πυλαία', although the tense of the leading verb is imperfect (ἐποίουν). Cf. also X. *Cyr.* 2.1.23.

Τῶν ἐπιόντων accounts well for both the corrupt manuscript tradition and the curious scholion. At an early stage, one of the commonest palaeographical errors must have been responsible for its corruption to ἔτι ὄντων² and, subsequently, because of the metrical hiatus, to ἔτ' ὄντων. It was the attempt to make sense of this ἔτ' ὄντων that gave birth to our scholion. Finally, as ἔτ' ὄντων was both metrically and semantically deficient, it was supplemented from the scholion with νῦν, which was placed either before or after ἔτ' (i.e. τῶν ἔτ' ὄντων → τῶν ἔτ' ὄντων → τῶν νῦν ἔτ' ὄντων and τῶν ἔτι νῦν ὄντων).

As to the meaning, a comparison between Aeschylus and posterior poets is quite suitable. The hint concerns not only all living poets, who were called λωβηταὶ τέχνης earlier in the play (v. 93), but mainly Euripides, who is present on the stage and ready for his attack. The Chorus' judgement anticipates his failure and in a way predetermines the outcome of the whole contest.

University of Thessaloniki

A. S. KAPSOMENOS

1. See W. Goodwin, *Syntax of the Moods and Tenses of the Greek Verb*, p. 47, 53 and 330.

2. For the confusion between π and τ in Ar. *Ran.*, cf. v. 57 ἀππαπαλ-ἀτταταλ and vv. 290, 550 ποτε-τοτε.

DEMOSTHENES 8.17*

Butcher's OCT text of Demosthenes 8.17 reads as follows:

ἂν μὲν τοίνυν ἦ τὸ συνεστηκὸς στράτευμα, καὶ τῇ χώρᾳ βοηθῆσαι δυνήσεται καὶ τῶν ἐκείνου (:Φιλίππου) τι κακῶς ποιῆσαι· εἰ δ' ἄπαξ διαλυθήσεται, τί ποιήσομεν, ἂν ἐπὶ Χερρόνησον ἔη;

App. crit. (from the editions of Voemel, Reiske/Schaefer, Weil, OCT and BGT)¹:

διαφθαρήσεται καὶ διαλυθήσεται vulg., FY: διαφθαρήσεται καὶ om. S, L¹, A, θ, Harl., Rehd., Dresd., Urb. [qui habet superscriptum γρ. διαφθαρήσεται sine καί].

I shall argue, first, that contrary to the usual editorial practice of relegating the verb διαφθαρήσεται to the apparatus criticus, it should be restored to the text. Secondly, that the verb διαλυθήσεται, which appears to be sound, is probably only a variant (albeit a very old one) for the verb διαρρῦθήσεται, which stood in the text originally.

i

Διαλύειν and διαφθείρειν constitute an instance of one of the various types of *amplificatio*, which is a favorite Demosthenic device; already the ancient scholiasts and critics had observed that the orator often resorts to linking synonyms or near-synonyms in pairs for reasons of rhythm, logic or both². More specifically, both the verbs διαλύειν and διαφθείρειν are found, independently of one another, used in this schema in a number of Demosthenic passages (διαλύειν three times; διαφθείρειν

*Thanks are due to my colleagues R. Lamberton and L. Jost who read a first draft of this paper and offered suggestions.

1. Reiske/Schaefer: *Demosthenis quae supersunt* (...) edidit Io. Ia. Reiske.

2. Editio correctior curante G. H. Schaefero, tom. primus, Londini 1822. Voemel: *Δημοσθένους Αἱ Δημηγορίαι*, ed. I. Th. Voemelius, Halis Sax. 1857. OCT: *Demosthenis Orationes*, ed. S. H. Butcher, tom. 1., Oxonii 1903. BGT: *Demosthenis Orationes*, ed. C. Fuhr, vol. 1., Lipsiae: BGTeubner 1914. Weil: *Δημοσθένους Αἱ Δημηγορίαι*, ed. H. Weil, Paris 1873. See also C. Rehdantz and F. Blass, *Demosthenes. Ausgewählte Reden*, Leipzig-Berlin 1909. Voemel omits διαφθαρήσεται καὶ in his text, but retains it hesitantly in his Latin version: «sin semel solvetur (et dilapsus erit) quid agemus...?».

2. See Dionysius Halicarn., *Περὶ τῆς λεπτικῆς Δημοσθένους δεινότητος*, ch. 58 («πλεονάζειν»), and Rehdantz-Blass, *op. cit.* Index I, s.v. «Erweiterung». The parts of speech involved may be verbs (προσκαρῶσειν καὶ φιλονικεῖν), nouns (σκήψεις καὶ προφάσεις), adjectives (σχέτλιον καὶ δεινὸν) or adverbs.

four times)¹. The coupling of the two verbs, in effect functioning as a *iunctura verborum*, enriches the rhythm of the passage and adds pathos and momentum to the Demosthenic argument which is in fact the main theme of the speech, namely, that the army of Diopieithes (engaged at the time in illegal activities in the Chersonesus against Philip) not be «dismantled and destroyed», since any kind of distraction of Philip in the area served Athenian interests. The orator's assertion that the Athenians should not try to «destroy» the successes of useful allies like Diopieithes is repeated twice in this speech with the same verb: διαφθείρειν, accompanied by a warning about the adverse consequences of such a move on the part of the Athenians. Now, the verb διαφθείρειν is a perfectly good Demosthenic word, as even a cursory look at Preuss' *Index Demosthenicus* or Reiske's *Index Graecitatis Demostheneae* will testify; moreover, it belongs to the characteristically Cassandran tone which marks the Philippics of Demosthenes. Besides, who could take the presence of διαφθείρειν in this passage as an appropriate gloss over the word διαλύειν which presumably subsequently crept into the text? In terms of both meaning and imagery the two verbs do not coincide but rather supplement one another. Therefore, for reasons linguistic, stylistic and contextual, the schema should be restored to the text with the position of διαφθείρειν preserved in it.

ii

Turning now to the verb διαλύειν, no philologist has ever questioned its presence (it is transmitted by all manuscripts) or its aptness in the context both immediate and general: Demosthenes employs it repeatedly in Oration 8, in connection with the above-mentioned main motif of the speech:

8.19: οὐχ ἦν Διοπείθης πειρᾶται τῇ πόλει δύναμιν παρασκευάζειν, ταύτην βασκαίνειν καὶ διαλύσαι πειρᾶσθαι.

1. 2.9. πάντα ἀνεχαίτισε καὶ διέλυσε [καὶ διέλυσεν codd.: om. *Rh. Gr.* ii, 232: secl. Cobet]

8.9. ταύτην (i.e. τὴν δύναμιν) βασκαίνειν καὶ διαλύειν.

11.7. πταῖσμα τυχὸν ἅπαντα ταχέως διέσεισε καὶ διέλυσε [S: διέσεισε καὶ κατέλυσεν, A: διέλυσε καὶ διέσεισε, vulg.: διέσεισε καὶ διέλυσε]

8.20. διασπασθῆναι καὶ διαφθαρῆναι

8.29. ἐπηρεαζόντων δὲ καὶ διαφθειρόντων

48.52. διέφθαρται... καὶ παραφρονεῖ

55.30. πονηρότατον καὶ διεφθαρμένον

8.76 (recapitulating the argument in the speech's *cauda*): τὴν ὑ-
πάρχουσαν δύναμιν συνέχειν ἐπανορθοῦντας, (...), μὴ ὅσοις ἂν τις αἰτιά-
σηται τὸ ὅλον καταλύοντας.

A shadow has been, however, cast upon διαλυθήσεται for the first time by a gloss, Nr. 448, in a Rhetorical Lexicon to the Philippics¹, which reads:

διαρροήσεται: διαφθαρήσεται

One's initial inclination to discredit διαρροήσεται by taking it simply as a corruption of διαλυθήσεται (a corruption easy to explain in palaeographical terms) and consequently to assume that διαφθαρήσεται is a mere glossema, will be discouraged, when one learns that: this Lexicon is to a large extent a «paraphrase» of Demosthenes' Orations I-XI, which uses for its explications *Demosthenic vocabulary*, predominantly drawn from the same passage or even phrase where the lemma occurs. Some examples:

Gloss 549: προῦπηλακίζετο: ὑβρίζετο. From Demosthenes, *ad loc.*,
9.60: ὡς ὑβρίζετο καὶ προῦπηλακίζεθ' ὑπὸ τοῦ δήμου...

Gloss 387: ἀναιρεῖ: ἀπολλύει. From Demosthenes, *ad loc.*, 6.15:
ἀναιρεῖ, οὗς δ' ἀπώλεσεν αὐτὸς πρότερον Φωκέας...

Gloss 73: προσκαθεδεῖται: προσεδρεύσει. From Demosthenes *ad loc.*,
1.18: προσκαθεδεῖται καὶ προσεδρεύσει τοῖς πράγμασι².

In the remaining cases, the explication draws basically on other (mainly rhetorical) ancient lexica and is, normally, linguistically later. Since however to the best of my knowledge gloss 448 does not appear in any other lexicon, I am inclined to rule out this possibility for the above-mentioned gloss. Consequently, I would suggest that the verb διαφθαρήσεται was taken by the compiler of this lexicon from the vulgate text of Demosthenes, where it appeared next to διαρροήσεται and served as an explicatio³. I certainly consider διαρροήσεται to be a *lectio diffi-*

1. Φιλιππικῶν Ῥητορικῶν Λέξεις, *A Critical Edition*, by J. N. Kazazis, Urbana 1976.

2. It should be noted here that the verbs joined in this fashion do not produce an idle repetition; in the last of the examples mentioned above, προσκαθεδεῖται is rarer than προσεδρεύσει and used normally (e.g. by Thucydides) with a considerably different meaning. By joining the two verbs Demosthenes signals that the latter verb is now employed so as to elucidate the former, and deliberately expand its semantic field. *Kai* has here an explicative force.

3. It is worth considering a rather more complicated case: Gloss 151 in this *Rhet. Lexicon*, ἐπισκοτεῖ: ἐπισκιάζει, is apparently culled from Demosthenes, 2.20 which reads: ἀλλ', οἷμαι, νῦν μὲν ἐπισκοτεῖ τούτοις τὸ κατορθοῦν· αἱ γὰρ εὐπραξίαι δειναὶ συγκρύ-

cilior to διαλυθήσεται. Although διαρρυθσεται occurs in Polybius, Plutarch and other later Greek writers in precisely this sort of context (referring to soldiers or people in general)¹, it appears only once in Demosthenes (in reference to money²). On the other hand, διαλύειν belongs to the common Demosthenic vocabulary, as was suggested above, and appears several times in this speech in identical, similar, or irrelevant contexts³. This is precisely the fact, I believe, which rendered διαρρυθσεται suspicious in the eyes of the expert ancient grammarian who decided to substitute the common διαλυθήσεται for the rare διαρρυθσεται. The substitution must have occurred very early in the history of the transmission of the text of Demosthenes, and at any rate certainly before the constitution of the archetype of all existing Demosthenic manuscripts, since it prevailed entirely over διαρρυθσεται; it subsequently survived as the only reading exclusively in this rhetorical lexicon which, as I have tried to show in the introduction to the edition, dates to the early Byzantine period and had a textual transmission independent from that of the *corpus Demosthenicum* itself.

To future editors of Demosthenes all such cases of two versions

ψαι τὰ τοιαῦτ' ὄνειδῃ.

συγχρύψαι καὶ συσκιᾶσαι: A, cf. D. 11. 13

συγχρύψαι: S, in mg. schol. συσκιᾶσαι,

γρ. συσκιᾶσαι: F

Obviously the glossema ἐπισκιάζει derived from the text of a ms. of the A- (or S.?) family, which offered the fuller version συγχρύψαι καὶ συσκιᾶσαι.

1. The use referring to soldiers is amply documented: Μέλλοντος δὲ τοῦ στρατιώτας διαπεραιοῦν, καὶ δεδιότος μὴ τῆς Ἰταλίας ἐπιλαβόμενοι κατὰ πόλεις ἕκαστοι διαρρυθῶσι... Plut. *Sulla* 27.5 (Six more examples from the *Moralia* of the same author are adduced by D. Wyttenbach, *Index graecitatis...Moralia*, Oxonii 1830). Τοὺς δὲ πολλοὺς (:στρατιώτας)...διαρρέοντας ἐκ τῆς στρατοπεδείας... (Polyb. 1. 74. 10). Of people in general: βραχὺν παντελῶς χρόνον ἄθροοι συμμείναντες περὶ τὴν ἀγοράν, λοιπὸν ἐκπαθεῖς ὄντες πρὸς τὰς ὠφελείας διέρρεον (Polyb. 4. 58.1); Χρόνου δὲ γινομένου κατὰ βραχὺ διέρρεον οἱ παρεστῶτες (*id.* 15. 28. 4).

2. μὴ λαθεῖν διαρρυέν τάργυριον (Dem. 37. 54).

3. διαλύειν in Dem. 8: In Hypothesis, §4, διαλύσαι τὴν ὑπ' ἐκείνῳ δύναμιν

10 (twice)) τὴν δύναμιν καταλύσαι / δύναμιν...διαλυθησομένην

17 εἰ δ' ἅπαξ διαλυθήσεται

19 βασκαίνειν καὶ διαλύσαι πειρᾶσθαι

37 ἀπ-ελύσασθε (different context)

39 λέλυκεν (τὴν εἰρήνην)

40 καταλύσει (τὴν πολιτείαν)

76 καταλύοντας (τὸ ὄλον).

present a challenge to be met anew through the application of internal criteria, and especially without the prejudices of the past in favor of certain manuscripts considered consistently superior, or in favor of the shorter version over the fuller and more amplified, for «oft ist nicht der knappere, kompaktere Text demosthenisch, sondern die vollere und auch wuchtigere Formulierung der Vulgata», as Erbse aptly noted in the *Geschichte der Textüberlieferung*, vol. 1, Zürich 1969, 263.

Center for Hellenic Studies
Washington, D. C.

J. N. KAZAZIS

Ο ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ ΠΕΡΙ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

Ἄριστοτέλης ἔγραψε, σύμφωνα μὲ δύο μαρτυρίες τοῦ Διογένη τοῦ Λαέρτιου, καὶ ἓνα διάλογο «Περὶ παιδείας»: *Περὶ παιδείας α'¹ (...)* ὡς φησιν Ἄριστοτέλης ἐν τῷ *περὶ παιδείας*².

Ἄριστοτέλης αὐτὸς χάθηκε καὶ ὅ,τι ξέρουμε γιὰ τὸ περιεχόμενό του εἶναι δύο πληροφορίες ποὺ θὰ δοῦμε στὴ συνέχεια. Ἐτσι τὰ προβλήματα ποὺ ἀναφέρονται στὸ διάλογο αὐτὸν εἶναι πολλὰ.

Πρῶτα-πρῶτα ἀπὸ ποῦ ἀντλεῖ ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος, ὅταν μνημονεύει τὸ ἔργο αὐτὸ τοῦ Ἀριστοτέλη. Στὰ χρόνια τοῦ Διογένη τοῦ Λαέρτιου (3ος αἰ. π.Χ.) οἱ διάλογοι τοῦ Ἀριστοτέλη, ἔργα τοῦ πρώιμου Σταγίριτη, ἔχουν χαθεῖ³, ἐνῶ ἀντίθετα εἶναι γνωστὰ τὰ διδαχτικὰ ἔργα του, οἱ παραδόσεις του στὸ «Λύκειον», χάρη στὴ δημοσίευσή τους στὸ 60-50 π.Χ. ἀπὸ τὸν Ἀνδρόνικο τὸ Ρόδιο (μὲ βοήθῃ του τὸ γραμματικὸ Τυραννίωνα), ποὺ ὑπῆρξε καὶ διευθυντὴς τῆς Περιπατητικῆς Σχολῆς περίπου στὰ 70-50 π.Χ.⁴. Ὁ Bernays δέ-

1. Διογ. Λαέρτ. V 22-27. Βλ. καὶ W. Ross, *Aristotelis fragmenta selecta*, Ὁξφόρδη 1974 (1955¹), V (Praefatio).

2. Διογ. Λαέρτ. IX 53 (=Ross fr. 2 «Περὶ παιδείας»).

3. Στὸν Ἀριστοτέλη ἀποδίδονται 18 διάλογοι ἀποσπάσματά τους καὶ πληροφορίες γι' αὐτοὺς βλ. Ross (σσ. 7-96), ὁ ὁποῖος συνεχίζει τίς παλιότερες ἐκδόσεις τῶν R. Walzer (*Aristotelis Fragmenta in usum Scholarum*, Φλωρεντία 1934), V. Rose (*Aristotelis Fragmenta*, Λιψία 1886), τοῦ Ἰδίου (*Aristotelis Fragmenta*, Βερολίνο 1831). Συγγενε-τρομένες ἐργασίες γιὰ τοὺς πρῶτους σπουδαίους ἀπὸ τοὺς διαλόγους αὐτοὺς βλ. *Frühschriften des Aristoteles*, Hrsg. von P. Moraux, Ντάρμστατ, W. B. 1975.

4. Βλ. Στράβ. XIII 1, 54 Π. 608. Πλούτ. Σύλλ. 26: ἐξεῖλεν ἑαυτῷ (sc. ὁ Σύλλας ἐν Πειραιεῖ) τὴν Ἀπελλικῶνος τοῦ Τητύου βιβλιοθήκην, ἐν ἣ τὰ πλείεστα τῶν Ἀριστοτέλους (...) βιβλίων ἦν (...). λέγεται κομισθείσης αὐτῆς εἰς Ρώμην Τυραννίωνα τὸν γραμματικόν

χεται υποθετικά ότι τον κατάλογο των αριστοτελικών διαλόγων άντλεῖ ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος ἀπὸ τὸν Ἀνδρόνικο¹. Ἡ ὑπόθεση δὲ φαίνεται πολὺ πιθανή γιὰ τὸ λόγο ὅτι ὁ Ἀνδρόνικος δημοσίευσε καὶ ὑπομνημάτισε, ὅσο ξέρουμε, τὸν ὄριμο Ἀριστοτέλη. Εἶναι πιθανότερο ὅτι ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος εἶχε στὰ χέρια του παλιότερες πληροφορίες, ἀπὸ πηγὴ προγενέστερη τοῦ κατακερματισμοῦ τῶν διαλόγων. Ἔτσι φαίνεται πολὺ πιὸ πιθανή ἡ ἄποψη τοῦ Moraux, πού μελέτησε εἰδικὰ τοὺς καταλόγους τῶν αριστοτελικῶν ἔργων², ὅτι ὁ κατάλογος τοῦ Διογένη τοῦ Λαέρτιου άντλεῖται ἀπὸ τὸν Ἀρίστωνα τὸν Κεῖτο, διευθυντὴ τῆς Περιπατητικῆς Σχολῆς μετὰ τὸν Λύκωνα, ἀπὸ τὸ 228 περίπου π.Χ. χωρὶς νὰ ξέρουμε μέχρι πότε³.

Ἀπὸ τὸ Διογένη τὸ Λαέρτιο προκύπτει ὅτι ὁ διάλογος εἶχε ἓνα βιβλίον (α').

Γιὰ τὸ περιεχόμενό του ξέρουμε τὰ ἑξῆς: καὶ πρῶτος (sc. ὁ Πρωταγόρας) τὴν καλουμένην τύλην ἐφ' ἧς τὰ φορτία βαστάζουσιν εἶδεν, ὡς φησιν Ἀριστοτέλης ἐν τῷ περὶ παιδείας· φοροφόρος γὰρ ἦν, ὡς καὶ Ἐπίκουρος πον φησί. καὶ τοῦτον τὸν τρόπον ἤρηθη πρὸς Δημόκριτον, ξύλα δεδεκῶς ὀφθείς⁴. αὐτὸς τε πολλῶν ἀποριῶν (...) ὑπεπίμπλωτο καὶ τοῖς ἐταίροις μετεδίδου, μαρτυρῶν αὐτῷ τῷ Ἀριστοτέλει λέγοντι τὴν πολυμάθειαν πολλὰς ταραχὰς ποιεῖν⁵.

Ἀπὸ τὴν πρώτη πληροφορία, τοῦ Διογένη τοῦ Λαέρτιου, προκύπτει ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης στὸ διάλόγόν του «Περὶ παιδείας» ἀπέδιδε στὸν Πρωταγόρα τὴν ἐφεύρησιν τοῦ σαμαριοῦ τῶν ἀχθοφόρων, τῆς τύλης⁶. Εἶναι ἐνδεχόμενον ὁ Ἀριστοτέλης ν' άντλεῖ τὴν πληροφορία αὐτὴ ἀπὸ τὴν προφορικὴ παράδοση (ἀπὸ τὸ θάνατον τοῦ Πρωταγόρα ὡς τὴ γέννησιν τοῦ Ἀριστοτέλη πέρασαν περίπου τριάντα ἔτη) ἢ ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Πρωταγόρα «Περὶ πολιτείας»⁷. Στὸ ἔργο του

ἐνσκενιάσασθαι τὰ πολλὰ, καὶ παρ' αὐτοῦ τὸν Ῥόδιον Ἀνδρόνικον εὐπορήσαντα τῶν ἀντιγράφων εἰς μέσον θεῖναι καὶ ἀναγράψαι τοὺς νῦν φερομένους πίνακας.

1. J. Bernays, *Die Dialoge des Aristoteles*, Ντάμστατ, W. B. 1968, 133.

2. P. Moraux, *Les Listes anciennes des Ouvrages d'Aristote*, Λουβὲν 1951, 6 κ.έ., πρβ. Ross V (Praefatio).

3. Πρβ. E. Zeller-W. Nestle, *Grundriss der Geschichte der griechischen Philosophie*, μτφρ. X. Θεοδωρίδης, Ἀθήνα 1942, 262. Γιὰ τὸν Ἀρίστωνα τὸν Κεῖτο, πού πρόκειται ν' ἀντιδιαστέλλεται ἀπὸ τὸ Στωικὸ καὶ ἄμεσο μαθητὴ τοῦ Ζήνωνος Ἀρίστωνος τὸν Χίο, βλ. A. Mayer, *Aristonstudien*, *Philologus* 11 (1910) 487 κ.έ., Chr. Jensen, *Ariston von Keos bei Philodem*, *Hermes* 47 (1911) 393 κ.έ.

4. Διογ. Λαέρτ. IX 53 (= Ross fr. 2 *Περὶ παιδείας*).

5. Πλούτ. Ἡθ. 734d (= Ross fr. 1 *Περὶ παιδείας*).

6. Πρβ. Σουίδ.: *τύλη ἢ στρωμνὴ, οἶον* (Artemid. 5,8) «ἔδοξέ τις ἐν τῇ τύλῃ πυροὺς ἔχειν ἀντὶ γραφάλλων». Πρβ. δ.π.: *τύλα καὶ τύλος* (...) τοῦ ὤμου τὸ τετυλωμένον καὶ πεπιλημένον τῆς σαρκός, ὁποῖον πολλὰκις ἐπὶ τοῦ ὤμου γίνεται τοῖς ἀχθοφόροις ἐκ τοῦ βαστάζειν τι συνεχῶς. Ἀριστοφάνης Ἀχαρνεῦσιν (860) «ἴστω γ' Ἡρακλῆς, ἔκαμον τὰ τύλων κακῶς».

7. Διογ. Λαέρτ. IX 55 (= DK Πρωταγόρας A 1).

αὐτὸ ὁ μεγαλύτερος σοφιστὴς ἔκανε ἀποδεδειγμένα λόγοι καὶ γιὰ τὴν ἐξέλιξη τοῦ πολιτισμοῦ¹ καὶ ἦταν γνωστὸ τὸ σύγγραμμά του στὴν Ἀθήνα², ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὴ χρησιμοποίησή του (λίγο πρὶν ἢ μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Σωκράτη) ἀπὸ τὸν Πλάτωνα³ καὶ ἀπὸ τὸν Ἡρόδοτο, πρὶν πάει στοὺς Θουρίους, ἐνῶ βρισκόταν στὴν Ἀθήνα⁴.

Τὸ δεύτερο μέρος τῆς ἴδιας πληροφορίας τοῦ Διογένη τοῦ Λαέρτιου εἶναι προβληματικό. Φαίνεται ν' ἀποδίδει λανθασμένα στὸν Ἀριστοτέλη πληροφορικὰ στοιχεῖα γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ Πρωταγόρα ποὺ ἀντλεῖ ἀπὸ τὸν Ἐπίκουρο, στὸν ὁποῖο ἀναφέρεται ἄλλη μιὰ φορά: ἐκάλει (sc. ὁ Ἐπίκουρος) φορομοφόρον τε Πρωταγόραν καὶ γραφέα Δημοκρίτου⁵. Ἡ προέλευση τῶν στοιχείων αὐτῶν ἀπὸ τὸν Ἐπίκουρο ἐνισχύεται καὶ ἀπὸ τὸν Ἀθήναιο, ὁ ὁποῖος ξέρει καὶ ἀπὸ ποιο ἔργο τοῦ Ἐπίκουρου ἐκπήγαξαν: ἐν δὲ τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ (sc. *Περὶ ἐπιτηδευμάτων*)⁶ ὁ Ἐπίκουρος καὶ Πρωταγόραν φησὶ τὸν σοφιστὴν ἐκ φορομοφόρου καὶ ξυλοφόρου πρῶτον μὲν γενέσθαι γραφέα Δημοκρίτου· θαυμασθέντα γὰρ ὑπ' ἐκείνου ἐπὶ ξύλων τινῶν ἰδίᾳ συνθέσει ἀπὸ ταύτης τῆς ἀρχῆς ἀναληφθῆναι ὑπ' αὐτοῦ, καὶ διδάσκειν ἐν κώμῃ τινὶ γράμματα· ἀφ' ὧν ἐπὶ τὸ σοφιστεύειν ὁρμησαί⁷. Ἡ ἀποδοχὴ τῶν στοιχείων αὐτῶν θὰ συνεχισθεῖ: Σούδα: Πρωταγόρας Ἀβδηρίτης (...) οὗτος πρότερον ἦν φοροβοαστάκτης, ἐντυχῶν δὲ Δημοκρίτῳ ἠρώσθη λόγων καὶ φιλοσοφίας ἐπὶ ἡγορείαν ἐτρόπη. Τὸ ἐπεισόδιο τῆς συνάντησης τοῦ Πρωταγόρα μὲ τὰ ξύλα του καὶ τοῦ Δημόκριτου γίνεταί πιστευτὸ ὡς τὸν 17ο αἰ., ὁπότε ὁ Salvator Rosa τὸ ζωγράφησε—ὁ πίνακας αὐτὸς βρίσκεται στὴν πινακοθήκη τοῦ Leningrad⁸.

Δὲν ξέρουμε ἀν ὁ Πρωταγόρας ὑπῆρξε ποτὲ ἀχθοφόρος. Ξέρουμε ὅμως ὅτι ἡ πιὸ πάνω σχέση του μὲ τὸ Δημόκριτο εἶναι ὀλίγετα μυθοπλαστική καὶ

1. Πλάτ. *Πρωταγ.* 320 c κ.έ., ὅπου ὁ «μῦθος» τοῦ Πρωταγόρα. Πρβ. A. Menzel, Protagoras, der älteste Theoretiker der Demokratie, *Zeitschrift für Politik* 3 (1910) 206, I. Πανέρη, 'Ο Πρωταγόρας ὡς θεωρητικὸς θεμελιωτὴς τῆς δημοκρατίας, *Φιλολόγος* 26 (1981) 477 κ.έ.

2. Πρβ. Gr. Vlastos, *Ἰσονομία πολιτική. Isonomia. Studien zur Gleichheitsvorstellungen im griechischen Denken*, Βερολίνο 1964, 3.

3. Βλ. σημ. 1. Πρβ. H. v. Armin (*Platos Jugenddialoge und die Entstehungszeit des Phaidros*, Ἀμστερνταμ 1967 (ἐπανέκδοση) 34), ὁ ὁποῖος δέχεται τὸν Πρωταγόρα ὡς πρῶτο χρονικὰ διάλογο τοῦ Πλάτωνα. Ὅπως δὴποτε ὁ Πρωταγόρας γράφηκε πρὶν ἀπὸ τὸ 387 (ἀνοιγμὰ τῆς Ἀκαδημίας).

4. Βλ. Ἡρόδ. VI 43. Πρβ. Vlastos 3 σημ. 6, Πανέρη 477.

5. Διογ. Λαέρτ. X 8. Πρβ. I. Πανέρη, Τὸ πρόβλημα «Λεύκιππος», *Ἑλληνικά* 32 (1980) 37 κ.έ.

6. Βλ. Usener fr. 171, 172, 173.

7. Ἀθήν. VIII p. 354c.

8. Βλ. S. Luria, *Anfänge griechischen Denkens*, Βερολίνο 1963, 158 σημ. 312, 145.

εὐθύνεται γι' αὐτὸ ὁ Ἐπίκουρος, πού σκοπίμα μειώνει πολλοὺς ἀρχαίους διανοητές, τὸν Ἡράκλειτο, τὸν Πλάτωνα, τὸν Ἀριστοτέλη, τὸν ἄμεσο δάσκαλό του τὸ Ναυσιφάνη κ.ἄ.¹ Ὄταν ὁ Πρωταγόρας (γεννημένος στὰ 481 π.Χ.) στὰ 444 π.Χ. εἶναι φημισμένος καὶ ἀναλαμβάνει ἀπὸ τὸν Περικλῆ τὴν τιμητικὴ ἐντολὴ τῆς σύνταξης τῶν νόμων τῆς πανελληνίας ἀποικίας τῶν Θουρίων, ὁ Δημόκριτος (γεννημένος στὰ 460 π.χ.²) εἶναι μόλις δεκάξι χρόνων! Ἀντίστροφα ἐπηρέασε ὁ Πρωταγόρας τὸ Δημόκριτο στὴν πολιτικὴ του σκέψη³. Εἶναι προφανὴς ἡ πρόθεσι τοῦ Ἐπίκουρου νὰ κατηγορήσει τὸν Πρωταγόρα κυρίως γιὰ ὀψιμάθεια, ὅπως παρατηρεῖ καὶ ἄγνωστος ρήτορας τῆς ἀρχαιότητος: ἐν τῷ Μεγάλῳ λόγῳ ὁ Πρωταγόρας εἶπε «φύσεως καὶ ἀσκήσεως διδασκαλία δεῖται· καὶ ἀπὸ νεότητος δὲ ἀρξαμένους δεῖ μανθάνειν». οὐκ ἂν δὲ ἔλεγε τοῦτο, εἰ αὐτὸς ὀψιμαθὴς ἦν, ὡς ἐνόμιζε καὶ ἔλεγε Ἐπίκουρος περὶ Πρωταγόρου⁴.

Ἐπομένως, ὅ,τι μπορεῖ ν' ἀποδοθεῖ στὸν Ἀριστοτέλη ἀπὸ τὴν πληροφορίαν τοῦ Διογένη τοῦ Λαέρτιου εἶναι ὅτι στὸ διάλογό του «Περὶ παιδείας» μνημόνευσε τὸν Πρωταγόρα ὡς ἐφευρέτη τῆς τύλης.

Ὁ Bernays δέχεται ὅτι οἱ διαφορὲς ἐφευρέσεις πού φέρονται μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Ἀριστοτέλη, χωρὶς νὰ ὀδηγοῦν καὶ στὴν παραδοχὴ τῆς συγγραφῆς κάποιου ἀριστοτελικοῦ ἔργου «Περὶ εὐρημάτων», μπορεῖ νὰ προσέρχονται ἀπὸ τὸ διάλογό του «Περὶ παιδείας», πού ἐκτὸς ἀπὸ τίς προσωπικὰς ἐπινοήσεις τοῦ συγγραφέα θὰ περιλάμβανε πιὸ γενικὰ τὴν πορεία τοῦ πολιτισμοῦ⁵. Τῆ γνώμη αὐτῆ τοῦ Bernays δὲ μπορούμε νὰ τὴν ὑποστηρίξουμε, ἐπειδὴ ἡ μοναδικὴ πληροφορία πού ἔχουμε, ἡ ἀναφορὰ στὴν τύλην, εἶναι πολὺ ἰσχνὴ γιὰ μιὰ τόσο μεγάλῃ γενίκευσι. Ἐξἄλλου ὁ ἐλεύθερος τρόπος σύνθεσης τῶν ἔργων τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, καὶ πιὸ εἰδικὰ τοῦ πολυεδρικοῦ Ἀριστοτέλη, ἐπιτρέπει τὴν εὐκαιρικὴ ἀναφορὰ σὲ πράγματα πού ἀπομονωμένα δὲ φαίνονται νὰ ἔχουν καμιά σχέσι μὲ τὸν κύριον κορμὸ τοῦ ἔργου καὶ μὲ τὸν τίτλον πού τὰ στεγάζει.

Ὁ Bernays, ἀκολουθώντας τὴν πιὸ πάνω γνώμη του καὶ ἐπικαλούμενος τὴ γενικὴ σημασία πού ἔχει συχνὰ στὸν Ἀριστοτέλη ὁ ὄρος «παιδεία», δέχεται κατηγορηματικὰ ὅτι ὁ διάλογος μιλοῦσε γενικὰ γιὰ τὴ μόρφωσι⁶ καὶ διόλου

1. Βλ. διεξοδικὰ Πανέρη, Τὸ πρόβλημα «Λεύκιππος», 39 κ.έ.

2. Βλ. Διογ. Λαέρτ. IX 41, J. Davison, Protagoras, Democritus and Anaxagoras, *Classical Quarterly* 47 (1953) 39, S. Luria, Wann hat Demokrit gelebt?, *Archiv für Geschichte der Philosophie und Soziologie* 38 (1928) 205 κ.έ., A. Lesky, *Geschichte der griechischen Literatur*, Βέρνη-Μόναχο, 1963, 368.

3. Βλ. J. Paneris, *Die Staatsphilosophie Demokrits*, Diss., Βιέννη 1977, 46 κ.έ. Πρβ. τοῦ ἴδιου, Beiträge zur Emendation und Erklärung demokritischer Fragmente, *Philosophia* 7 (1977) 236 κ.έ.

4. Usener fr. 173 (= Cramer Anecd. Paris. τ. I σ. 171, 31).

5. Bernays 193.

6. Bildung (Bernays, ὁ.π.).

εἰδικὰ γιὰ τὴν ἀγωγή¹. Πιστεύουμε ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ γνώμη του εἶναι ἀυθαίρετη γενίκευση. Ὁ Ἀριστοτέλης μιλοῦσε στὸ διάλογό του «Περὶ παιδείας» καὶ γιὰ τὴν ἀγωγή, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὴν ἄλλη πληροφορία, τοῦ Πλούταρχου, ὅπου ὁ Ἀριστοτέλης θεωρεῖ τὴν πολυμάθεια αἰτία σύγχυσης²—παρατήρηση ποὺ ἀναφέρεται σὲ καθαρὰ παιδαγωγικὴ διαδικασία, ὅπως προκύπτει καὶ ἀπὸ τὸν πρόλογο τοῦ Πλούταρχου: αὐτὸς τε πολλῶν ἀποριῶν (...) ὑπεπίπλατο καὶ τοῖς ἐταίροις μετεδίδου.

Μᾶς ἐκπλήσσει ὅπωςδῆποτε ἡ καταδίκη τῆς πολυμάθειας ἀπὸ τὸν πολυμαθέστερο διανοητῆ τοῦ κόσμου. Πρέπει νὰ δεχτοῦμε ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης ἐνοοῦσε τὴν ἀνοργάνωτη συσσώρευση γνώσεων. Ἐξάλλου ὁ πρῶτος Ἀριστοτέλης εἶναι ἀκόμα ὡς ἓνα βηθμὸ δεμένος μὲ τὸ δάσκαλό του καὶ—γιατὶ ὄχι;—καὶ μὲ ἄλλους ἀκόμη διανοητὲς προγενέστερους του ποὺ κάποιες ἀπόψεις τους τὸν βρίσκουν σύμφωνο. Ἔτσι ἡ πολυμάθεια (*πολυπραγμοσύνη*) γιὰ τὸν Πλάτωνα ἐμποδίζει τὴν ἔρευνα τῶν αἰτιῶν: οὔτε *πολυπραγμονεῖν τὰς αἰτίας ἐρευνητῶντες*³. Παραδοσιακὰ ἡ πολυμάθεια δὲ σημαίνει καὶ *πολύνοια*. Ἔτσι ὁ Ἡράκλειτος πρῶτος θὰ πεῖ: *πολυμαθίη νόον ἔχειν οὐκ διδάσκει*⁴. Μὲ τὸ ἴδιο πνεῦμα καταδικάζει τὴν πολυμάθεια καὶ ὁ Δημόκριτος (ποὺ γιὰ τὴν πολυμέρειά του χαρακτηρίστηκε προαριστοτελικὸς Ἀριστοτέλης⁵): *πολυνοίην, οὐ πολυμαθίην ἀσκέειν χρη*⁶. *πολλοὶ πολυμαθέες νόον οὐκ ἔχουσιν*⁷. Ἡ καταδίκη τῆς πολυμάθειας ἐπομένως ἀπὸ τὸν Ἀριστοτέλη βρίσκει τὴ δικαίωσή της μέσα στὸ διάλογό του.

Δυστυχῶς δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ξέρουμε περισσότερα γιὰ τὸ περιεχόμενο τοῦ διαλόγου αὐτοῦ, ποὺ χάθηκε.

Ὅπως ὅλοι οἱ διάλογοι τοῦ Ἀριστοτέλη ἔτσι καὶ ὁ «Περὶ παιδείας» ἀνήκει στὰ ἔργα ποὺ ἀπευθύνονται σὲ πλατύτερο κοινὸ καὶ τὰ εἶχε ἐκδώσει ὁ ἴδιος ὁ Ἀριστοτέλης. Εἶναι οἱ ἐκδεδομένοι λόγοι, οἱ ἐξωτερικοί, ποὺ ἀντιδιαστέλλονται ἀπὸ τὸν ἴδιο ἀπὸ τίς παραδόσεις του στὸ *Λύκειον*, τοὺς *κατὰ φιλοσοφίαν λόγους*⁸. Ὁ διάλογος αὐτὸς προϋποθέτει, ὅπως πιστεύουμε, τὴν παι-

1. Erziehung (Bernays, ὅ.π.).

2. Πρβ. E. Berli, *La filosofia del primo Aristotele*, Πάδοβα 1962, 452: ...sapere (πολυμάθεια) come causa di confusione.

3. Πλάτ. *Νόμοι* 821 a. Πρβ. ὅ.π. 811 a, 819 a.

4. DK 40. Πρβ. DK 32, 41 (: ἐν τὸ σοφόν). Ἀθήν. XIII 610b, Διογ. Λαέρτ. VIII 6, IX 11.

5. W. Nestle, *Vom Mythos zum Logos*, Στουτγάρδη 1940, 205: Demokrit war ein Aristoteles vor Aristoteles.

6. DK 65.

7. DK 64.

8. Ἡθ. Εὐδ. 1217 b, 18-23, *Εὐδήμος* fr. 7 Ross (: ἐν κοινῷ... λόγους), *Ποιητ.* 1454b 17, *Πολ.* 1282 b 19. Πρβ. Zeller-Nestle 201, F. Ravaisson, Das Problem der exoterischen Schriften, *Frühschriften des Aristoteles*, Hrsg. von P. Moraux, Ντάρμστατ, W. B. 1975, 1 κ.έ., P. Moraux, *Frühschriften des Aristoteles*, Einleitung VIII, II. Diels, *Über die exoterischen Reden des Aristoteles*, *Frühschriften des Aristoteles* 37 κ.έ.

δευτική πράξη. Έτσι πρέπει να γράφτηκε ανάμεσα στα 346 και 342 π.Χ., όταν ο Ἀριστοτέλης, πρὶν ἀκόμα ιδρύσει τὸ «Λύκειον» (335 π.Χ.), δίδασκε στὴ Σχολή του στὴν Ἄσσο (346-343 π.Χ.) ἢ στὴ Μυτιλήνη (343-342 π.Χ.).

Ἄγια

I. P. PANEPHES

Η ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΩΝ ΑΛΙΑΡΤΙΩΝ ΣΤΑ ΠΤΩΙΑ

Στὰ πολλαπλὰ ἐπιτεύγματα τοῦ πρόσφατου βιβλίου τοῦ Paul Roesch γιὰ τὴ Βοιωτία (*Études béotiennes*, Παρίσι 1982) προσγράφεται καὶ ἡ ἀποκατάσταση μιᾶς πολὺ δυσανάγνωστης ἐπιγραφῆς (ψηφίσματος) ἀπὸ τὴν Ἄλιαρτο (τοῦ τέλους τοῦ 3ου π.Χ. αἰ.), τῆς ὁποίας τὸ κύριο σῶμα στὴ νέα ἔκδοσή¹ ἔχει ὡς ἑξῆς (*Études*, σ. 205):

- ἐπιδὲι ἁ πόλις Ἀκρη[φ]ιεῖω[ν] προ[ι]σ-
 5 γείας ἀποστείλασα . . .
 7 παρακαλῖ μὲν τὰν πόλιν Ἀρια[ρτίων ὄπ]ως
 θουσίαν συντελεῖ ἐν τῷ Ἰ[Α]θανᾶς Ἰτω-
 νίας κῆ Διὸς Καρα[ῖω] τεμέν[ει], ἀξι[οῖ] δὲ]
 πεμπέμεν ἀπὸ πόλιος ἱππ[έας] [ἐν τὸν] ἀ[γῶ]ν[α]
 11 τὸν ἀπὸ τελέων ἐν τῷ Πτωίων ἀ[γ]ῶνι·
 14 . . . δε[δ]όχθη τῷ
 δάμν τὰς τε θουσίας συντελέ[μεν τὼς ἀντι]-
 16 τουνχάνοντας ἐπὶ Δα[μο]κλ[ε]ῖος ἐνά[ρχω]ς]
 [κ]ῆ ἀποδόσθη βούν ὅστις παρεσχέ[θη]ει π[ότ]
 18 τὼς κατόπτας· . . . (στ. 20) . . . τὸν δὲ ἄρ-
 21 [χ]οντά τ' ἀπὸ τᾶς πόλιος κῆ τὼς [τε]-
 [θ]μοφούλακας παρεῖμεν κῆ συνπομπὰν [πεμ]-
 πέμεν κτλ.

Ἡ σημασία τοῦ κειμένου αὐτοῦ, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὴν ἐξονυχιστικὴ ἀνάλυση τοῦ ἐκδότη (αὐτόθι, σσ. 203-255), εἶναι πολὺ μεγάλη τόσο γιὰ τὴν ἱστορία γενικὰ τῆς Βοιωτίας ὅσο καὶ γιὰ τὴν ἱστορία εἰδικὰ τῶν Πτωίων, τῆς γνωστῆς γιορτῆς στὸ ὁμώνυμο ἱερὸ τοῦ Ἀπόλλωνα κοντὰ στὴν Ἀκραίφεια, ἐξαιτίας τοῦ πλούτου καὶ τῆς ποικιλίας τῶν πληροφοριῶν του, τίς ὁποῖες ὁ

1. Ἡ ἐπιγραφή εἶχε πρωτοεκδοθεῖ ἀπὸ τὸν C. Vatin (*BCH* 92, 1968, 616-24). Οἱ διαφορὲς τῶν δύο ἐκδόσεων εἶναι τόσο σημαντικὲς, ποὺ δυσκολεύεται κανεὶς νὰ ἀναγνωρίσει ὅτι πρόκειται γιὰ τὸ ἴδιο κείμενο.

Roesch ἐκμεταλλεύεται στὸ βιβλίο του μὲ τρόπο συστηματικὸ καὶ εὐχάριστο. Κάποιες ὥστόσο ἐπιφυλάξεις δημιουργεῖ κατὰ τὴ γνώμη μου ἡ γενικὴ σύλληψη τῆς ἐρμηνείας του. Φαντάζεται δηλαδὴ ὁ Roesch ὡς ἐξῆς τὸ ἱστορικὸ πλαίσιο τοῦ ψήφισματος αὐτοῦ τῶν Ἀλιαρτίων: Ἀπεσταλμένοι τῶν Ἀκραϊφίεων «ἀναγγέλλουν» στοὺς Ἀλιαρτίους τὸν ἀγῶνα τῶν Πτωίων ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀνανέωσή του (228-226 π.Χ.) καλώντας τους νὰ συμμετάσχουν στὶς ἐορταστικὲς ἐκδηλώσεις· ἐκεῖνοι ἀποδέχονται τὴν πρόκληση μὲ ἓνα πρῶτο ψήφισμά τους καὶ στὴ συνέχεια μὲ ἓνα δεῦτερο ψήφισμα, τὸ παραπάνω, κανονίζουν τὰ πρακτικὰ μέτρα γιὰ τὴ συμμετοχὴ τους στὴ γιορτὴ (βλ. *Études*, κυρίως σ. 236 κ.έ.). Στὸ σενάριο προστίθεται καὶ μία λεπτομέρεια (αὐτόθι, σσ. 208-210): Μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς ἐπισκέψέως τους στὴν Ἀλίαρτο οἱ πρέσβεις τῶν Ἀκραϊφίεων καλοῦν τοὺς οἰκοδεσπότες νὰ τελέσουν μαζὶ θυσία σὲ ἓνα τέμενος τῆς Ἀλιάρτου. Ἡ λεπτομέρεια αὕτὴ ἐξάγεται ἀπὸ τοὺς στ. 7-9.

Ἡ ἐρμηνεία αὕτὴ, καὶ εἰδικὰ ὁ συσχετισμὸς τοῦ ψήφισματος ἀποκλειστικὰ μὲ τὸν ἀνανεωμένο ἀγῶνα τῶν Πτωίων, δὲν τεκμηριώνεται, νομίζω, μὲ πειστικὰ ἐπιχειρήματα. Ἀλλὰ ἡ ἀνάπτυξη τῶν ἀντιλογιῶν δὲν εἶναι τοῦ παρόντος. Ἐδῶ περιορίζομαι σὲ ἓνα σχόλιο γιὰ τὴν παραπάνω «λεπτομέρεια» καὶ σὲ ἀνάγνωση τῶν στίχων 20/21.

Ὁ Roesch ἐντοπίζει τὴ θυσία πού ὑπαινίσσονται οἱ στ. 7-9 στὴν Ἀλίαρτο, ὅπου καὶ ἀναζητεῖ τὸ τέμενος τῶν δύο θεοτήτων (*Études*, σ. 208 κ.έ.)¹. Γιατὶ ὅμως ἀποκλείεται ἡ Ἀκραίφεια, ὅπου μάλιστα ὑπῆρχε (βλ. αὐτόθι, σ. 105 κ.έ.) ἱερὸ τοῦ Διὸς Καραίου; Ὅχι μόνο δὲν ὑφίσταται σοβαρὸς λόγος νὰ ἀποκλειστεῖ αὕτὴ ἡ πόλη, ἀλλὰ ἴσως θὰ ἔπρεπε αὕτὴν πρῶτα νὰ σκεφτοῦμε. Αὐτὸ ἐπιβάλλεται καὶ ἀπὸ τὴν κοινὴ συνήθεια (ὁ οἰκοδεσπότης κατὰ κανόνα «παρακαλεῖ», δηλαδὴ προσκαλεῖ, στὸ σπίτι του) καὶ προπαντὸς ἀπὸ τὴ λογικὴ τοῦ ψήφισματος, ὅπου ἡ «παράκλησις» (πρβ. στ. 7) ἐμφανίζεται ὡς ὁ πρῶτος ἀντικειμενικὸς στόχος τῆς πρεσβείας. Οἱ ἐξαιρετικὲς περιπτώσεις πού ἐπικαλεῖται ὁ συγγραφέας (*Études*, σ. 210) εἶναι πολὺ διαφορετικὲς, ἀποτελοῦν δηλαδὴ ἀπλὲς ἐθιμοτυπικὲς ἐκδηλώσεις κατὰ τὴ διάρκεια διπλωματικῶν ἐπαφῶν. Δὲν θὰ μπορούσε νὰ συντελεῖται ἡ θυσία στὴν Ἀκραίφεια πρὸς τιμὴν βέβαια τῶν δύο θεοτήτων ἀλλὰ στὸ πλαίσιο μιᾶς ὁποιασδήποτε διοργανώσεως τῶν Πτωίων; Εἶναι γνωστὸ ὅτι μία ἀρχαία γιορτὴ δὲν τελείωνε μὲ τὴ θυσία στὴν τιμώμενη κάθε φορὰ θεότητα, ὅπως ἐδῶ ὁ Ἀπόλλων, ἀλλὰ περιλάμβανε καὶ πολλὲς παρόμοιες τελετὲς πρὸς τιμὴν ἄλλων θεῶν (εἰδικὰ γιὰ τὰ Πτώια

1. Ὁ Roesch (σ. 208) διατυπώνει ὡς ἐξῆς τὸ ἐπιχείρημά του: «...étant donné que le décret a été pris à Haliarte, l'absence d'indication de lieu implique que c'est à Haliarte même qu'on sacrifie aux deux divinités, à l'invitation des ambassadeurs. C'est certainement un écho du sacrifice d'hospitalité offert à la maison qui les héberge par des hôtes de passage».

πρβ. π.χ. IG VII 2712)¹. Θὰ μπορούσαμε συνεπῶς νὰ ὑποθέσουμε πῶς οἱ δύο πόλεις, ἔχοντας πιθανῶς εἰδικὸ ἐνδιαφέρον ἢ μιὰ γιὰ τὸν Δία (ἢ Ἀκραίφεια) καὶ ἡ ἄλλη (ἢ Ἀλιάρτος) γιὰ τὴν Ἀθηνά, συντελοῦν τὴ θυσία πρὸς τοὺς πολιοῦχους θεοὺς τοὺς μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς γιορτῆς τοῦ Πτώου Ἀπόλλωνος. Ἡ μόνη ἐπιφύλαξη θὰ ἦταν ὅτι δὲν διαθέτουμε ἄλλη μαρτυρία πῶς τὸ ἱερό τοῦ Διὸς Καραιοῦ στὴν Ἀκραίφεια φιλοξενούσε, ὅπως ἐξάγεται ἀπὸ τὸ ψήφισμα, ὡς «σύνναον» καὶ τὴν Ἰτωνία Ἀθηνά, ἀλλὰ ἡ ἐπιφύλαξη αὐτὴ δὲν εἶναι σοβαρὴ, ἂν ληφθεῖ ὑπόψη ἡ μεγάλη διάδοση τῆς λατρείας τῆς θεᾶς στὴ Βοιωτία.

Ὡς πρὸς τὸ ἄλλο χωρίο ποὺ προαναφέρθηκε (στ. 20/21), αὐτὸ φαίνεται πῶς προβληματίσε ἔντονα τὸν ἐκδότη (βλ. *Études*, σσ. 248-49), ἀλλὰ μὲ τὴ λύση ποὺ τελικὰ προτίμησε—ὁ Roesch (αὐτόθι, σ. 206) μεταφράζει ὡς ἐξῆς τὸ χωρίο: «l'archonte, au départ de la cité, et les tethmophylakes seront présents et accompagneront la procession»—ὄχι μόνον ἀφήνεται συντακτικὰ μετέωρο τὸ τ(έ), ἀλλὰ καὶ καταλήγουμε μοιραῖα στὸ μάλλον ἀπίθανο συμπέρασμα ὅτι ὁ ἄρχων τῆς Ἀλιάρτου ὀδηγεῖ μιὰ πομπή (ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὴν κύρια τῶν Πτωίων; ἀπὸ τὴν πόλη του ὡς τὸ Πτώο («τρεῖς ἢ τέσσερις ὥρες πορεία»!). Κι ὅμως ὁ Roesch ὑποψιάζεται τὴ σωστὴ ἀνάγνωση, ἀλλὰ γιὰ νὰ τὴν ἀπορρίψει, γράφοντας (σ. 249): «On pourrait enfin songer à couper les mots ainsi: τὸν δὲ ἄρχον (sic) τὰ τ' ἀπὸ τᾶς πόλιος κτλ.; certes, l'archonte est appelé ἄρχος à la l. 23; mais rien, par la suite, le répond à τὰ τε et la construction de τὰ est impossible». Ὅτι ἡ ἀνάγνωση αὐτὴ, μὲ διόρθωση μόνον τοῦ τόνου (τὸν δὲ ἀρχὸν τὰ τ' ἀπὸ κτλ.), εἶναι ἡ ἐνδεδειγμένη φαίνεται, νομίζω, εὐκόλα, ἀρκεῖ νὰ καταλάβουμε σωστὰ τὸ οὐσιαστικοποιημένο ἐμπρόθετο τοῦ στίχου: τὰ ἀπὸ τᾶς πόλιος, ἐννοεῖται πεμπόμενα. Στὴν πομπὴ τῶν Πτωίων, σύμφωνα μὲ τοὺς στ. 20 κ.έ., παίρνουν μέρος ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν Ἀλιαρτίων ὁ ἀρχός, ἔπειτα τὰ (πεμπόμενα) ἀπὸ τᾶς πόλιος, δηλαδὴ οἱ ἱππεῖς (πρβ. στ. 10)² καὶ τὸ βόδι (πρβ. στ. 17), καὶ τέλος οἱ θεσμοφύλακες.

Ἡ συνήθεια νὰ συμμετέχουν σύσσωμες σὲ ἑορταστικὲς πομπὲς οἱ ἀντιπροσωπεῖες (θεωρίες) τῶν πόλεων, μὲ τὶς ἀπαρχές τοὺς πρὸς τὶς τιμώμενες τοπικὲς θεότητες εἶναι βέβαια πολὺ γνωστὴ. Οἱ Ἑρμιονεῖς, π.χ., καλοῦνται συμπομπεῦν καὶ ἄγειν βοῦν στὰ Χθόνεια τῶν Ἀσινάϊων (IG IV 679) καὶ οἱ Ἐπιδαύριοι ἐπιτρέπουν τὰ ἱερ[ώ]ματα (τὸ) τῶν Ἀστυπαλ[αι]έων πέμπεσ[θαι] σὺν τᾷ τῶν Ἐπιδανρίων [πομ]πᾷ καὶ θύειν τοῖς θεο[ῖς] τοῖς] ἐν Ἐπιδαύρω (αὐτόθι 917).

I. E. ΣΤΕΦΑΝΗΣ

1. Πρβ. *Études*, σ. 244.

2. Μὲ ἐπικεφαλῆς, πιθανῶς, τοὺς πολεμάρχους (πρβ. στ. 23).

PROPERTIUS 2. 32. 5-6¹

*cur ita te Herculeum deportant esseda Tibur?
Appia cur totiens te via Lanuvium?*

5 cur ita te *Richmond*: Curua te *N*: Cur uatem *cett.*: cur tua te *Baehrens*: curnam te *Housman* deportantes sed abitur *N* 6 Lanuvium *Jortin*: dicit anum *NF*₄: ducit anum *F*₁*LPDV*₁: ducit anus *V*₂*V*₀

The solutions suggested for the MSS *curua te* and *cur uatem* involve slight palaeographical change, give satisfactory sense and, claiming almost equal plausibility, have been enshrined either in the text or the apparatus criticus of the editions. In the case of the Propertian text, however, euphoria over effective remedies is bound to be dogged by a feeling of uneasiness; perhaps the letters *curua*, shared by all the MSS, represent the remnants, not the distortion, of the true reading.

In 4.8 Cynthia is on a similar excursion. In 2.32 she rides an *essedum*, in 4.8 a far more pretentious *carpentum*. The similarities between the two occasions leap to the eye: the route is the same in both; the pretext is a religious pilgrimage; the context that of unfaithfulness; in both Cynthia is in frantic haste, is sexually-driven but drives herself.

In 4.8 she is quite a sight as she leans forward from her seat right over the yoke-pole (or over the edge of her gig) shaking the reins and daringly steering her course amid rough places

*spectaculum ipsa sedens primo temone pependit,
ausa per impuros frena movere locos*
(ll. 21-2)

— a striking visual concept of an impetuous Cynthia bent on her escapade and over her vehicle. It is obvious that the poet visualizes a posture that would be neatly and economically conveyed by the adj. *curva*. He did not choose to use it here but he may have opted for it in 2.32.5. If he did he may well have followed his own bent or remembered Vergil's *curvus arator* (*Eclogues* 3.42). No obscurity arises from the use of this word in 2.32.5 and the degree of co-operative imagination the poet exacts from his readers is not higher than in the case of Prop. 4.7.27,

denique quis nostro curvum te funere vidit

— a unique visual effect. I cannot help feeling that Propertius somehow relished this word which twice (2.32.5 and 4.7.27) spearheads the impact

1. Barber's text, Oxford 1960.

of a highly compressed visualization. It is after all a word which would endear itself to someone who makes a point of snubbing straight forwardness.

Two last points. First, if *curvam* was the true reading in line 5 it may have given rise to the MSS *anum* or *anus* in the next line. After *Lanuvium* (if that is the true reading) had been miscopied a scribe faced with the debris of the proper name grasped at *curvam* and came up with *curvam... anum*, a combination reasonable in itself (cf., for instance, Prop. 2.18.20 *ipsa anus haud longa curva futura die*), even if unwelcome in this particular context.

Second, is it possible that *curvam*, used as it is here of someone galloping towards unfaithfulness, is meant to suggest by contrast the pursuits of a *recta puella*, *ut possis curvo dignoscere rectum*? Should we then read

*nam quid Praenesti dubias, o Cynthia, sortis,
quid petis Aeaei moenia Telegoni
curvamque Herculeum deportant esseda Tibur?
Appia cur totiens te via Lanuvium?*

Instead of four successive questions in a staccato manner we now have a double question flanked on either side by each of a pair of simple ones.

ANTIKE SCHOLIEN ZUR ANTHOLOGIA GRAECA-PALATINA
Curae secundae

Im Anschluß an meinen Aufsatz mit dem o.g. Titel, in: *Ἑλληνικά* 33(1981) 374-381, welcher den «einleitenden» Teil (s. S. 375, a.a. O.) des Scholiasten in die antiken Scholien zur Anthologia Graeca-Palatina enthält, werden hier wegen Druckfehlern und Besonderheiten des dort veröffentlichten Textes im Zusammenhang mit dem Attischen einige Berichtigungen und zusätzliche textkritische Bemerkungen¹ vorgelegt: (Zu Z.) 15 (lies) Ἀρχέμορον ἐκάλεσεν; 17 νικήσας αὐτὸν (richtig im Apparat gedruckt); 31 ἀποθεοῦσθαι ...μετωνομάσθαι; 56 ἀρχῆ; 64 ὅτι ἐν; 66 τοῖς Ἰσθμοῖ; S. 379, Z. 7 v. u. τῆ; 76 κάτθεσαν»; 87 τῆ; 90 Ὑπερβορέων; 96 ἰστᾶσι (*Druckfehler*). 19 ἐτέθη διὰ (vgl. 11.26); 68 χρηστὸν (vgl. die Plutarch-Stelle, S. 379 letzte Zeile v. u.); 88-89 {δι'}...ἐπετάχθη, ἔθεν; 103 τὸν νικῶντα (*Textverbesserungen*). 93 <τὸν> καὶ Ἀ.; 101 ἔστι <δ'> αὕτη (*stilistisch besser*).

Aristoteles-Universität
Thessaloniki

ANASTASIOS CHR. LOLOS

1. Ich verdanke sie der freundlichen Diskussion und dem Hinweis von Herrn Professor Dr. A. G. Tsopanakis und Herrn Dr. Daniel Jakob (Universität Thessaloniki), wofür ich beiden danke.